

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Козачинської Вікторії Валеріївни

«Суб'єктивність: розмикання гетерогенних обширів
(філософсько-антропологічний вимір)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

Актуальність представленого дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю ґрунтовного аналізу філософських уявлень про суб'єктивність, яка виходить на перший план в сучасних роздумах про специфіку людського буття. Робота В. В. Козачинської має незаперечну теоретичну та практичну цінність в силу того, що є послідовним дослідженням полісутнісного феномену суб'єктивності, який ще не набував достатньої уваги в українській філософській думці. Значущість проблематики, яка заявлена здобувачкою, особливо очевидна в полемічному полі модерних та постмодерних означень людини, пошуків «втраченої» суб'єктивності, яка відбувалася протягом ХХ сторіччя.

У дисертації зроблена масштабна і амбітна спроба переглянути визначення людини через рефлексію різних філософських позицій в позначенні суб'єктивності. Дисертантка звертається до аналізу багатьох філософських парадигм і намагається типологізувати моделі суб'єктивності, які існують в різних філософських дискурсах, і це само по собі є серйозним академічним завданням, відповідним рівню докторської дисертації. Наукова новизна дисертантки полягає в тому, що вона зробила предметом аналізу неочевидний феномен суб'єктивності шляхом реконструкції різних філософських шкіл, обґрунтувала розмикання й повноту гетерогенних складових суб'єктивності, як потребують гетерогенності як відображення суперечливості людських властивостей та специфіки прояв людського.

Здобувачка розглядає суб'єктивність в ракурсі постмодерної думки як контраверсійну «єдність суперечностей», які тяжіють до розмикання гетерогенних обширів. В роботі зібраний та проаналізований багатий філософський матеріал, представлене глибоке розуміння дискусій XX століття щодо змісту та стратегій будування суб'єктивності. Здобувачка досліджує статус суб'єктивності у впливових філософських системах і доводить, що семантика суб'єктивності у різних філософів може бути виявленою через різні категорії: *Інший*, *тілесність*, *Чужий*, *самість*, *множинність*, *нестача*, *неокочевництво*, які виступають наче метафори різних філософських дискурсів суб'єктивності. На базі аналізу дисертантка стверджує, що афективність, досвід тілесного буття, інтерсуб'єктивні відношення стають фундаментальними складовими гетерогенних обширів суб'єктивності. Запропонована концепція базується на ґрунтовному аналізі багатьох вимірів суб'єктивності, які існують в сучасній філософії та створюють парадигмальне поле суб'єктивності. Немає сумнівів, що дисертаційне дослідження Козачинської В. В. «Суб'єктивність: розмикання гетерогенних обширів (філософсько-антропологічний вимір)» у формі монографії є завершеним, логічно струнким, актуальним у теоретичному та практичному плані дослідженням, в якому дисертанткою досягнуто оригінальні й обґрунтовані результати.

Зупинимося на обговоренні деяких з них.

Одним із помітних здобутків дисертаційної роботи є, за нашим переконанням, те, що, виходячи з аналізу філософсько-антропологічних вимірів суб'єктивності, авторка розбудовує концепцію суб'єктивності як розмикання її гетерогенних обширів, які охоплюють різні конститутивні явища від афективності й тілесності до найскладніших форм саморефлексії та інтерсуб'єктивності. Дисертантка багато уваги приділяє аналізу статусу суб'єктивності в творчості німецьких феноменологів, французьких екзистенціалістів, в філософській традиції постмодернізму і дає своє розуміння трансформаційним зсувам в категоріальному полі.

Другим важливим здобутком дисертації є виокремлення трансгресивних – перехідних – ракурсів радикального образу людини, в яких уособлюється й постає очевидним розмикання гетерогенних обширів суб'єктивності як *трансцендентного в іманентному*. Такими «розімкненими», гетерогенними за своєю природою щодо іманентного *Я* моделями постає *негативна та номадична суб'єктивність, інший, чужий, самість, тілесність, конечність (мортальність)*. Виразною формою суб'єктивності є, за авторським поглядом, спрямована на іншого ідентичність (самість), що відновлюється у категоріальній низці іманентне – трансцендентне – трансцендентне-в-іманентному. В дисертації суб'єктивність представлена як складна, мультицентрична конструкція.

Важливим висновком дослідження є аналіз «неочевидного», дорефлексійного рівня організації суб'єктивності, тобто, непередметних структур свідомості як конститутивних для неповної без них суб'єктивності, котра не зводиться до її усталеного розуміння як (само)свідомості. Зазначимо, що в рамках свого дослідження дисертантка демонструє професійне володіння філософським матеріалом, уміння послідовно обґрунтовувати власні висновки. Плідне упровадження компаративного й феноменологічного аналізу дозволяє авторці умотивувати особливості різновекторних стратегій й експлікувати свою концепцію суб'єктивності.

Евристичним, на наш погляд, є авторський аналіз некласичних обривів специфічно людського, які починалися від антропологічного проекту початку ХХ століття екзистенційного статусу «поставленої в *ніщо*» суб'єктивності й завершувався постмодерною «втратою» людини й суб'єкта.

Можна погодитися з обґрунтуванням здобувачки того прикметного зсуву, що відбувся на стикові класичної та некласичної філософських парадигм, і який привів до зсуву від метафізичної моделі суб'єктивності як *монадичної іманентності* до розриву замкненого *Я* й виявлення суб'єктивності як трансцендентного в іманентному.

Уваги заслуговує ще один аспект дослідження, який виявляється через осмислення дисертанткою проблематики людини у ракурсі цілісності людини та водночас контрверсійної «єдності суперечностей», а також виявлення новітніх трендів осягнення трансцендентного виміру суб'єктивності, умов та меж трансцендування специфічно людського.

Отже, представлене В.В. Козачинською філософсько-антропологічне дослідження феномену суб'єктивності є актуальним та своєчасним. Оригінальне витлумачення ідей новітнього філософського контексту дозволило дисертантці розробити новий підхід до проблематики суб'єктивності, а поєднання історико-філософської бази із потужною концептуально-теоретичною складовою – сформулювати евристичні висновки у царині філософської антропології. Досягненням роботи є всебічний аналіз неоднозначного, полісутнісного феномену суб'єктивності як складної повнотності її гетерогенних складових – обширів.

Але подана дисертація має й певні прогалини, і у порядку дискусії висловимо деякі міркування щодо потенційного розвитку теми.

1. Сучасна філософія, починаючи з робіт М. Фуко, Р. Барта, Бірмінгемської школи, розглядає суб'єктивність індивіда як продукт політичних і масмедійних відносин, як результат мікрополітик влади, які пронизують все суспільство і формують свідомість індивідів на кожному історичному етапі. Хотілося, щоб дисертантка уточнила, які культурні зміни в структурі влади в її фукіанському сенсі, які політичні або соціальні події, культурні передумови, на її погляд, стимулювали рух суб'єктивності до розмикання гетерогенних обширів та трансгресивних типів суб'єктивності в сучасній культурі.

2. У методологічних засадах дисертантка наголошує на вагомості розмежування понять суб'єктивності, Я, самості тощо, та пропонує їх вихідні визначення. На наш погляд, було б коректним більш докладно акцентувати, в чому, все ж таки, полягають особливості кожного з них.

3. В своєму дослідженні здобувачка розробляє проблему Іншого, Чужого, звертається до робіт Ю. Кристевой, Б. Вальденфельса та інших дослідників. Сама Ю. Кристева в трактаті «Самі собі чужі» стверджує, що першими чужинцями в культурі були Данаїди, як жінки та як іноземки. Тобто жінка була першим виміром Іншого як чужого в культурі, і, з погляду феміністських теоретиків, гендерний досвід є вирішальним в формуванні суб'єктивності. В сучасній феміністській критиці існує точка зору, що універсалізація будь-яких якостей людського є спробою редукування універсально людського до домінуючого чоловічого досвіду. Чи існує, на погляд здобувачки, гендерна специфіка в стратегіях трансформації суб'єктивності та в організації «неочевидного», дорефлексійного рівня суб'єктивності?

4. Погоджуємося з дисертанткою, що людина визначається як негативно – через нередукованість до *Я*, трансгресію, неповноту, так і позитивно – через свідомість, цілісність, унітарність. На наш погляд, дисертаційному дослідженню не вистачає більш детального наголосу на тому, чим саме обумовлюється подібна спрямованість специфічно людського до розщепленості, дефіцитарності чи ж, навпаки, цілності, унітарності, – з одного боку, а також до іманентності як «замкненості» чи, відповідно, до трансцендентності як виходу за власні межі, – з іншого боку.

5. В розділі 1.3. здобувачка визначає певні історичні періоди, коли починається або відбувається детрансценденталізація усталеного змісту суб'єктивності, зокрема, позначає у якості таких періодів ХІХ століття, 1950-1960 роки, 1980 роки, коли виникають філософії суб'єктивності нового типу. На наш погляд, треба було більш докладно розкрити культурно-історичні умови та причини, в яких виникає соціальна потреба в рефлексії над суб'єктивністю, позначити, чи мають роздуми щодо феномена суб'єктивності суто внутрішньо філософське походження, чи кожного разу це була спроба теоретиків зрозуміти специфіку людського в нових суспільно-політичних ситуаціях.

6. У роботі специфіка суб'єктивності визначається через ідею розмикання, чи плюрального виявлення усіх конститутивних вимірів специфічно людського, тобто, наголошується, що цю «повнотність» суб'єктивності складають такі гетерогенні компоненти як темпоральність, афективність, тілесність, інтерсуб'єктивність. Утім, чи не приходить, зрештою, ця складна сукупність до певного єдиного важеля або ж чинника?

7. В останньому розділі монографії здобувачка типологізує трансгресивні ракурси гетерогенних обширів суб'єктивності як трансцендентного в іманентному, серед яких вона виділяє декілька найбільш значимих структур (Інший, чужий, номадична, радикальна суб'єктивність, та інш.). На наш погляд, цей перелік не є повним в тому сенсі, що в ньому відсутній такий значимий в культурі ХХ століття тип трансгресивної суб'єктивності як суб'єктивність «емігранта» або «вигнанця». Цей тип суб'єктивності досить докладно досліджувався в роботах таких західних теоретиків як З. Бауман, С. Бойм, С. Сулейман, а також в працях дослідників постколоніального напрямку (Г. Співак Чакраворті), які аналізують «периферійні» суб'єктивності, що виникли шляхом трансгресії «гегемонного центру» – «діаспорна», «квір», та інші. Очевидно, ніяке дослідження не може охопити усі моделі трансгресивної суб'єктивності, але хотілося, щоб здобувачка висловила, чи вважає вона, що ці «периферійні» суб'єктивності можуть бути реферовані до вже описаних в її дослідженні типів або вони мають власні конститутивні якості.

Хотілося б почути відповіді дисертантки з цих питань.

В цілому, наведені вище недоліки мають, радше, дискусивний характер, не зачіпають засадничих, концептуальних положень дисертаційної праці й не знижують її загального високого професійного рівня. Сформульовані в дисертації наукові положення та висновки вичерпно представлено дисертанткою в наукових працях та фахових виданнях. Автореферат дисертації відповідає змісту та структурі дослідження.

Отже, дане дисертаційне дослідження засвідчує високу професійну кваліфікованість авторки та робить внесок у розроблення сучасної української філософії. Теоретичні положення й результати дисертаційної праці можуть бути використані при викладанні лекційного курсу з філософських дисциплін та підготовці методичних розробок у царині філософської антропології.

Актуальність та наукова обґрунтованість теоретичних положень та висновків дають підставу вважати, що дисертація Козачинської Вікторії Валеріївни «Суб'єктивність: розмикання гетерогенних обширів (філософсько-антропологічний вимір)» виконана на високому професійному рівні, відповідає пп. 9,10,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Козачинська Вікторія Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури.

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теорії культури і філософії науки
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЄ
Начальник відділу
кадрів

Суковата В. А.